

Nr 50.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående provisoriskt lönetillägg för tjänstgöring på s. k. obekväm arbetstid.

(5:e avd.)

I propositionen nr 61 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över civilärenden för den 15 februari 1952, föreslagit riksdagen att dels medgiva, att provisoriskt lönetillägg för tjänstgöring på obekväm arbetstid må utgå i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer, som förordats i propositionen, dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att för budgetåren 1951/52 och 1952/53 medgiva de överskridanden av maximerade anslag och anslagsposter, som kunna bli erforderliga vid genomförandet av angivna förslag.

Under de förhandlingar, som ägde rum mellan 1945 års lönekommitté och statstjänstemännens huvudorganisationer, berördes även frågan om ersättning för ordinarie arbete på s. k. obekväm arbetstid. Härmed avsågs arbete på nätter, sön- och helgdagar samt på de större helgdagsaftnarna. I sitt betänkande den 11 mars 1947 med förslag till statens allmänna avlösningsreglemente m. m. (SOU 1947: 23) anförde kommittén, att en verkställd undersökning utvisat, att arbete på obekväm arbetstid förekomme i betydande omfattning inom statsförvaltningen och att i vissa särskilda fall sådant arbete kompenseras på olika sätt. De problem, som vore förbundna med frågan om arbete på obekväm tid, kunde enligt kommitténs åsikt icke lösas utan att omfattande undersökningar först verkställdes. Att utföra dessa tidskrävande undersökningar hade icke varit möjligt inom den tid, som stått till kommitténs förfogande.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 4 juni 1948 tillkallade dävarande chefen för finansdepartementet särskilda utredningsmän med uppdrag att verkställa utredning rörande arbete på obekväm arbetstid för befattningshavare i statens tjänst och därmed sammanhängande frågor. Denna utredning är ännu icke avslutad. Utredningen är för sina definitiva avgöranden i vissa hänseenden beroende av principiella ståndpunktstaganden av den enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 28 februari 1947 tillkallade arbetstidsutredningen.

På den enskilda arbetsmarknaden förekommer numera i avsevärd omfattning att arbetare erhålla särskilda lönetillägg för arbete på obekväm arbetstid. Även på såväl det statliga som det kommunala kollektivavtalsområdet utgår i viss utsträckning särskild ersättning för sådant arbete.

Med hänsyn härtill har under hösten 1951 inom civildepartementet upptagits frågan, om icke såsom ett provisorium i avvaktan på slutförandet av nyssnämnda utredningar kompensation i någon form skulle kunna tillerkännas statstjänstemän med arbete på obekvämt arbetstid.

De undersökningar i frågan, som företagits inom civildepartementet, ha utvisat att det är möjligt att utan ett föregripande av pågående utredningar medgiva i begränsad omfattning en provisorisk kompensation av förut antydd art. Med anledning härav ha överläggningar i ämnet ägt rum med berörda personalorganisationer. Efter förhandlingar inom civildepartementet träffades den 13 februari 1952 — under förutsättning av Kungl. Maj:ts och riksdagens godkännande — överenskommelse med *Statstjänarkartellen* om sådan kompensation. *Statstjänstemännens riksförbund* och *Tjänstemännens centralorganisation* ha ansett sig kunna godtaga att överenskommelsen genomföres.

Resultatet av förhandlingarna har karaktären av ett provisorium i avvaktan på slutförandet av utredningen rörande arbete på obekvämt arbetstid. Det har under förhandlingarna å ömse sidor förutsatts, att den träffade överenskommelsen icke skall vara prejudicerande för de ställningstaganden, vartill utredningen kan leda.

Överenskommelsen är av följande innehåll.

Till tjänsteman med reglerad arbetstid, som jämlikt 32 § statens allmänna avlöningsreglemente äger i förekommande fall erhålla gottgörelse för övertidstjänstgöring, skall under de förutsättningar, som angivas i det följande, utgå särskilt lönetillägg för sådan fullgjord verklig tjänstgöring på obekvämt arbetstid, som icke skall anses utgöra övertidsarbete.

1. Med obekvämt arbetstid avses i denna överenskommelse arbetstid, som infaller

a) mellan klockan 19 och 6,

b) å sön- eller helgdag, påskafton, midsommarafton eller julafton mellan klockan 6 och 19 eller

c) å vardag, som omedelbart efterföljes av sön- eller helgdag, mellan klockan 18 och 19.

2. Lönetillägg utgår, där ej Kungl. Maj:t för särskilt fall annat medgiver, endast till tjänsteman, som uppnått en ålder av minst 17 år och är placerad i högst Ca, Ce eller Cg 16 eller Cf 14. Har vid lönegradsplaceringen hänsyn tagits till att tjänstgöringen helt eller delvis är förlagd till obekvämt arbetstid, skall tillägg dock icke utgå.

3. Lönetillägget skall utgöra per timme 30 öre för tjänstemän i lönegraderna 1—4, 35 öre för tjänstemän i lönegraderna 5—8 och 40 öre för tjänstemän i högre lönegrader.

4. Understiger arbetstiden enligt tjänstgöringslista eller därmed jämför- lig handling, utökad med det ytterligare antal timmar varunder tjänstemannen fullgjort tjänstgöring, som ej skall anses utgöra övertidsarbete, 193 timmar för 30 dagar eller däremot svarande timantal för annan arbets- tids-

period, skall lönetillägg för tjänstgöring mellan klockan 22 och 6 utgå endast i den mån antalet till sådan tid förlagda arbetstimmar överstiger tre gånger det antal timmar, varmed arbetstiden understiger 193 timmar för 30 dagar eller däremot svarande timantal för annan arbetstidsperiod.

5. Förekommer annan kontant gottgörelse med hänsyn till arbetets förläggning under tid mellan klockan 22 och 6, skall det i denna överenskommelse avsedda lönetillägget för samma tid minskas med däremot svarande belopp eller i förekommande fall helt bortfalla.

6. Skall beträffande viss tjänstgöring den verkliga tjänstgöringstiden enligt meddelade arbetstidsbestämmelser beräknas motsvara viss kortare tjänstgöringstid, skall den tid, för vilken lönetillägget må beräknas, minskas i motsvarande mån.

7. Lönetillägget beräknas särskilt för tjänstgöring fullgjord i enlighet med tjänstgöringslista eller annan därmed jämförlig handling och för annan tjänstgöring, med iakttagande att av sistnämnda tjänstgöring arbetstid, som ej uppgår till 30 minuter i en följd, icke må tagas i beräkning för bestämmande av tillägg, med mindre under det kalenderdygn tjänstgöringen fullgjorts förekommer någon period av dylik tjänstgöring, vilken uppgår till minst 30 minuter i en följd.

Utbetalning av lönetillägget sker allenast för sammanlagt antal hela tjänstgöringstimmar.

8. Har anspråk på lönetillägg för tjänstgöring på obekvämt arbetstid icke anmälts till vederbörande myndighet inom sex månader efter utgången av den månad, varunder tjänstgöringen fullgjorts, må lönetillägg ej utgå, med mindre Kungl. Maj:t det medger.

9. Lönetillägget skall utgå från och med den 1 januari 1952.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

»Såsom förut nämnts har — med hänsyn till att det numera på såväl den enskilda arbetsmarknaden som de statliga och kommunala kollektivavtalsområdena i avsevärd omfattning förekommer att särskild gottgörelse utgår för arbete på obekvämt arbetstid — inom civildepartementet till övervägande upptagits frågan, om icke såsom ett provisorium i avvaktan på slutförandet av pågående arbetstidsutredningar särskild kompensation i någon form skulle kunna beredas statstjänstemän med tjänstgöring på obekvämt arbetstid. Resultatet av dessa överväganden och i ämnet förda förhandlingar föreligger i form av den överenskommelse, för vilken jag nyss redogjort. Överenskommelsen bör enligt min mening godkännas och underställas riksdagens prövning.

Rörande innehållet i överenskommelsen torde jag få framhålla följande.

Den överenskomna kompensationen för arbete på obekvämt arbetstid avser, såsom av det föregående framgår, kontant gottgörelse. Att i stället medgiva tidskompensation har i nuvarande arbetsmarknadsläge ej ansetts lämpligt.

Ett provisorium av den art, som i överenskommelsen avses, måste givetvis konstrueras efter så enkla linjer som möjligt. Det kan på grund härav icke undvikas, att den valda lösningen i vissa hänseenden blir schematisk. Då det icke är möjligt att utan omfattande och tidskrävande utredningar åstadkomma kompensation för tjänstgöring på obekvämt arbetstid för tjänstemän med oreglerad arbetstid, måste provisoriet, om man över huvud taget vill försöka att nu införa någon gottgörelse för dylik tjänstgöring, begränsas till tjänstemän som ha reglerad arbetstid. Även i andra hänseenden har en anknytning till det nuvarande övertidsbegreppet ansetts önskvärd, t. ex. i fråga om tjänstgöringens kontrollerbarhet och tjänsteutövningens art. Det överenskomna lönetillägget skall sålunda utgå endast till tjänstemän som enligt 32 § statens allmänna avlöningsreglemente och med stöd därav utfärdade föreskrifter äga att för arbete under motsvarande förhållanden erhålla gottgörelse för övertidstjänstgöring. Denna anknytning torde underlätta tillämpningen av överenskommelsen, eftersom de myndigheter, vilka skola ha att utbetala lönetillägget, redan nu äro förtrogna med de i gällande avlöningsförfattningar intagna bestämmelserna om gottgörelse för övertidstjänstgöring. Tillägget skall icke utgå samtidigt som övertidsgottgörelse. En erinran härom har intagits i överenskommelsen.

Tillägget skall utgå endast för fullgjord verklig tjänstgöring. Det har nämligen ansetts ej vara möjligt att utan ett föregripande av pågående utredningar medgiva kontant gottgörelse för annan tid än sådan, varunder verklig tjänstgöring fullgjorts, även om ifrågakommande tid vid arbetstidsberäkningen i viss utsträckning tillgodoräknas vederbörande tjänstemän, såsom t. ex. överliggningstid eller tid, varunder tjänstemannen fullgör beredskapskyldighet.

Till obekvämt arbetstid har i överenskommelsen hänförts sådan arbetstid, som infaller å sön- eller helgdagar, påskafton, midsommarafton eller julafton, vidare sådan arbetstid, som infaller å natt, d. v. s. mellan klockan 22 och 6, samt slutligen viss arbetstid under kvällen, nämligen å vardag, som omedelbart efterföljes av sön- eller helgdag, efter klockan 18 och å annan vardag efter klockan 19. De angivna tidsgränserna ha — i likhet med övriga bestämmelser i överenskommelsen — förutsatts icke skola vara prejudicerande för ett blivande ställningstagande till en definitiv reglering av frågan om kompensation för arbete på obekvämt arbetstid.

I anslutning till vad som gäller på den enskilda arbetsmarknaden har kretsen av de tjänstemän, som skola vara berättigade att erhålla förevarande lönetillägg, begränsats till att i princip avse tjänstemän i högst Ca, Ce eller Cg 16 eller Cf 14. Det har dock förutsatts, att Kungl. Maj:t skall äga befogenhet att i särskilda fall medgiva sådant tillägg till tjänstemän i högre lönegrader. Härvid ha åsyftats till övertidsgottgörelse berättigade tjänstemän i lönegraderna 17—22 med samma arbetsuppgifter som tjänstemän, vilka enligt överenskommelsen äro berättigade till lönetillägget.

I ytterligare två hänseenden har den till lönetillägget berättigade personkretsen ansetts böra begränsas. Sålunda skall tillägget ej utgå till anställ-

ningshavare, som icke uppnått en ålder av 17 år, och ej heller till tjänstemän, vid vilkas lönegradsplacering hänsyn tagits till att tjänstgöringen helt eller delvis är förlagd till obekvämlig arbetstid. Det bör ankomma på vederbörande myndigheter att i fall som sist nämnts underställa Kungl. Maj:ts prövning frågan huruvida tillägg skall utgå eller ej.

Enligt överenskommelsen skall lönetillägget utgöra per timme 30 öre för tjänstemän i lönegraderna 1—4, 35 öre för tjänstemän i lönegraderna 5—8 och 40 öre för tjänstemän i högre lönegrader. Tillägget har ansetts icke böra dyrortsgraderas med hänsyn till att skillnaden i belopp mellan olika ortsgrupper med tillägg av ifrågavarande storleksordning skulle bli tämligen ringa. De olika timbeloppen motsvara i stort sett 10—15 procent av den för 200 timmar per månad beräknade timlönen efter förhöjning i enlighet med den överenskommelse, som Kungl. Maj:t tidigare denna dag beslutat förelägga riksdagen för godkännande.

Såsom 1945 års lönekommitté framhållit förekommer i vissa fall, att arbete på obekvämlig arbetstid redan nu inom statsförvaltningen kompenseras på olika sätt. Detta har vid konstruktionen av ett provisoriskt lönetillägg för tjänstgöring på obekvämlig arbetstid vållat särskilda svårigheter. I allmänhet torde den nuvarande compensationen, där sådan förekommer, bestå i nedsättning av den eljest föreskrivna arbetstiden. Ofta har emellertid en nedsättning av arbetstiden medgivits utan att det framgår, om nedsättningen föranletts av att viss del av tjänstgöringen varit förlagd till obekvämlig arbetstid eller om andra förhållanden inverkat på ställningstagandet, t. ex. arbetets ansträngande art, hälsovårdlighet e. d. Att utvärdera vilka omständigheter som i det särskilda fallet varit avgörande har visat sig vara förbundet med betydande svårigheter. I överenskommelsen ha därför intagits schematiska regler för ifrågavarande fall. Såvitt verkställda undersökningar givit vid handen torde compensation för arbete på obekvämlig arbetstid i form av nedsättning av den eljest fastställda arbetstiden eller kontant gottgörelse, i de fall sådan compensation förekommer, endast undantagsvis avse annan obekvämlig arbetstid än tiden mellan klockan 22 och 6. Med hänsyn härtill ha förevarande särskilda regler i överenskommelsen ansetts kunna begränsas till att avse till sistnämnda tid förlagt arbete.

Vad först angår de fall, då kontant gottgörelse utgår med hänsyn till arbetets förläggning till tid mellan klockan 22 och 6, har överenskommit, att det här avsedda lönetillägget för samma tid skall minskas med motsvarande belopp eller i förekommande fall helt bortfalla.

För de fall, då arbetstiden understiger den normala, har såsom utgångspunkt skäligen ansetts böra tagas en arbetstid av 193 timmar för 30 dagar. Det torde böra framhållas, att valet av detta arbetstidsmått icke får betraktas såsom ett uttryck för uppfattningen om hur lång arbetstiden bör vara utan utgör resultatet av vissa skälighetsöverväganden i avseende å här ifrågavarande ersättning. Om arbetstiden, fastställd på sätt i överenskommelsen angives, för 30 dagar uppgår till eller överstiger 193 timmar, skall

lönötillägget utgå för all verklig fullgjord tjänstgöring mellan klockan 22 och 6. Understiger däremot arbetstiden för 30 dagar nämnda timantal, skall lönötillägg för tjänstgöring mellan klockan 22 och 6 utgå endast i den mån antalet till sådan tid förlagda arbetstimmar — varmed avses endast verklig fullgjord tjänstgöring — överstiger tre gånger det antal timmar, varmed arbetstiden understiger 193 timmar för 30 dagar. Detta innebär att en tjänsteman, som har en arbetstid av exempelvis 190 timmar för 30 dagar, erhåller lönötillägg för tjänstgöring mellan klockan 22 och 6 endast om och i den mån han under sådan tid fullgör tjänstgöring mer än 9 timmar. Såsom förut nämnts skall däremot en dylik nedsättning av arbetstiden icke inverka på tjänstemannens rätt att erhålla ersättning för verklig fullgjord tjänstgöring under sön- och helgdagar eller kvällar. Vid tillämpningen av ifrågasvarande bestämmelse synes av praktiska skäl hinder icke böra föreligga att likställa det för »normalmånad» beräknade genomsnittliga timantalet med den under arbetstidsperioden fullgjorda arbetstiden.

I överenskommelsen har intagits en särskild bestämmelse för det fall, att tiden för verklig fullgjord tjänstgöring enligt meddelade arbetstidsbestämmelser beräknas motsvara viss kortare tjänstgöringstid. Härmed avses sådana fall, då längre tjänstgöringstid än den eljest normala må uttagas på grund av att den verkliga tjänstgöringstiden med hänsyn till arbetets art anses motsvara viss kortare tjänstgöringstid. Detta förekommer bl. a. för vissa tjänstemän vid statens järnvägar, för vilka 260 eller 234 arbetstimmar per 30 dagar beräknas motsvara 208 timmar. I dylika fall skall den tid, för vilken lönötillägget må beräknas, minskas i motsvarande mån.

Lönötillägget avses skola utgå fr. o. m. den 1 januari 1952 tills vidare. Det har beräknats medföra en kostnad per år av i runt tal 20,5 miljoner kronor, varav 16,5 miljoner kronor belöpa på de affärsdrivande verken. Riksdagens bemyndigande torde böra utverkas att medgiva de överskridanden av maximerade anslag och anslagsposter, som kunna bli erforderliga på grund av vad här förordats.»

Utskottet. I betraktande av förhållandena på den enskilda arbetsmarknaden samt de statliga och kommunala kollektivavtalsområdena har utskottet intet att erinra mot att såsom ett provisorium i avvaktan på slutförandet av pågående arbetstidsutredningar särskilda lönötillägg beviljas statstjänstemän med tjänstgöring på obekvämt arbetstid på sätt i propositionen föreslagits. Utskottet föreställer sig, att tillämpningen av provisoriska bestämmelser på förevarande svåröverskådliga område skall kunna giva erfarenheter av värde för ett slutligt ställningstagande till spörsmålet. Utskottet finner det naturligt, att provisoriet anknytes till tjänster med reglerad arbetstid. De angivna tidsgränserna för arbetstid, som skall anses såsom obekvämt, anser utskottet för närvarande böra godtagas liksom även gottgörelsens regelmässiga begränsning till tjänstemän i högst lönegrad Ca, Ce eller Cg 16 eller Cf 14. Mot de föreslagna lönötilläggsbeloppen har utskottet intet

att invända. Ej heller i övrigt har utskottet funnit anledning till erinran mot propositionsförslaget. Med hänsyn till att här, såsom ovan framhållits, är fråga om ersättningsbestämmelser på ett svåröverskådligt område, förutsätter utskottet, att Kungl. Maj:t skall kunna vidtaga de mindre jämkningar i de förordade bestämmelserna, vartill förhållandena kunna föranleda.

Åberopande det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må

a) medgiva, att provisoriskt lönetillägg för tjänstgöring på obekvämt arbetstid må utgå i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer departementschefen i propositionen förordat;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att för budgetåren 1951/52 och 1952/53 medgiva de överskridanden av maximerade anslag och anslagsposter, som kunna bli erforderliga vid genomförandet av angivna förslag.

Stockholm den 7 mars 1952.

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND.

Närvarande: se under utlåtandet nr 49.